

PIERRE REVERDY'NİN ŞİİRİ

Ali ÖZÇELEBİ*
Ramis DARA**

ÖZET

Pierre Reverdy, 1889-1960 yıllarında yaşamış ilginç bir Fransız ozanıdır. Önceleri sık sık öncü sanat çevrelerine girer çıkarken, sonraları Solesmes manastırına bir yalnızlık ortamına çekilir. Şiirinde de bu büyük kentten kaçışın, yalnızlığı ve doğayı seçişin izlerini bulmak olanaklıdır. Bu yalnızlığı seçişi nedeniyle eleştirmenlerle yazın tarihçileri onu ve şiirlerini unuturlar biraz. Ali Özçelebi ve Ramis Dara bu yazıda Reverdy'nin bu yönünden söz ettikten sonra, ardından Reverdy'nin Türkçeye çevrilmiş şiirlerini sergiliyorlar. Kendi çevirdikleri yeni şiirlerle Reverdy'den çevrilen şiirlerin bir kitap oluşturacak oyluma ulaştığını, böyle bir kitabın yayımlanmasının şiir severler için sevindirici bir olay olduğunu dile getiriyorlar.

RESUME

Pierre Reverdy (1889-1960) est un poète français intéressant. Dans sa jeunesse il fréquente les milieux de l'art d'avant-garde, mais plus tard, il se retire dans un couvent qui se trouve à Solesmes. Il est possible de trouver dans ses poèmes les traces de cette fuite de métropole, de la préférence de solitude et de nature. Mais à cause de cette préférence de la solitude, les critiques et les historiens de la littérature l'oublie un peu, et son oeuvre poétique aussi. Dans cet article M. Ali Özçelebi et Ramis Dara, après avoir souligné ce fait, présentent les traductions turques de quelques poèmes déjà faites. Ils expriment qu'avec les neufs poèmes qu'ils ont traduits, les poèmes traduits de Reverdy atteignent à un nombre suffisant pour en faire un livre, et que l'édition d'un tel livre serait un fait réjouissant pour les amis de la poésie.

Fransız şiiri seçkilerinde Pierre Reverdy (1889-1960) adına mutlaka rastlarırsınız. Fransız yazını tarihi kitaplarında da. Ama sınırlıdır ona ayrılan yer. Appolinaire, Aragon, Valery'ye göre değil bu sınırlılık; çok zaman, Max Jacob, Andre Breton, Philippe Soupault'ya göre de kıyıda kalmış gibidir o. Bu yüzden olmalı, ülkemizde yayımlanan ilk çeviri, şiir seçkilerinde Reverdy adına pek rastlanmaz. İşte Orhan

* Doç. Dr.; U.Ü. Eğitim Fak. Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

** Araşt. Gör.; U.Ü. Eğitim Fakültesi Araştırma Görevlisi.

Veli'nin hazırladığı *Fransız Şiiri Antolojisi*¹, işte Orhan Veli-Oktay Rifat-Melih Cevdet Anday'ın hazırladığı *Batıdan Şiirler*². Bunlara Can Yücel'in *Her Boydan*'i³ da eklenebilir. Bu seçkilere göre Pierre Reverdy diye bir ozan yok. Ama bu yaklaşım biçimimize karşı çıkabilirsiniz. Gerçekten de küçücük bir şiir seçkisine dünyanın ya da daraltırsak Fransa'nın bütün kalburüstü ozanlarını sığdırmanın olanağı bulunmayabilir. Çevirileri yapıp seçkileri hazırlayanlar da bu noktada — adı üzerinde — bir seçmeye gidebilirler. Kendilerince ya da genel izler çevre ve eleştirmenler topluluğunca önemli bulunan ozanlar ve şiirleri seçilir, geriye kalanlara *kalmır*. Ama bu kalanlarda hiç mi önemli, dahası büyüklüğü anlaşılammış ozan ya da ozanlar yoktur? Vardır kuşkusuz. İşte Pierre Reverdy bunlardan belki de yalnızca biri. Kaldı ki onun şiirine, duyarlık evrenine son kerte önem veren ozan yazar ve eleştirmenler de yok değil. Bunlardan biri yaşayan Fransız ozanlarının en büyüğü sayılan Eugene Guillevic, aylık şiir dergisi *Broy*'ün Mart 1986 tarihli sayısında yayımlanan bir konuşmasında kendisini "en çok etkileyen", şiirini "kuran" ozanların başında Reverdy'nin geldiğini söylüyordu. Yine gerçeküstücü (surrealiste) şiirin öncüleri Andre Breton, Louis Aragon, Philippe Soupault kendisini bir zaman, "yaşayan ozanların en büyüğü" olarak selâmlamışlardı.

Reverdy'yi seçkilerin, yazın tarihlerinin izbe köşelerine çeken, şiirinden çok, kendi kişisel tutumuydu belki biraz da. Uğultular içindeki başkent Paris'e ayak ve gönül uyduramayıp kendisini bir manastıra dar atması, uzlete çekilmesi, gözden irak olanların gönülden de irak oldukları yolundaki ünlü söz doğrultusunda işlemiş olabilir. Burada tek başına gönülden iraklık söz konusu edilemez belki, ama afişte kalmak ya da afişten inmek deyimleri de sanırım rahatlıkla kullanılabilir. Gerçekten de Reverdy, bunun için, kaçırılmayacak bir fırsatı çok iyi hazırlamıştır: Kuşağının en yalnız, en gizemli ozanı olmak, gibi. Ama öte yandan, büyük görkemli bir şiir için bir anlamda zorunlu denebilecek içsel gerginliğin, doyurulamaz istekliliğin, sonuz tutunma çabasının yitirilmesi, ürüne de yansımış olabilir. Kararı, aşağıda okunacak şiirlerle, birlikte arayalım.

Fransız yazının tarihçileri Andre Lagarde ve Laurent Michard onun şiirini şöyle değerlendiriyorlar: "Yeryüzünde tek başına kalan ve evreni 'uyum sağlanamaz' bulan Reverdy, şiirden, şeylerin ve ozanın bizzat kendisinin arındırılmasını sağlamayı ister; bu arınma onu fizikötesi korkusundan kurtaracaktır. Ama yalnızlığı ve saflığı onu ne dünyadan el etek çekmeye ne de umutsuzluğa götürür. Reverdy, trajik biçimde yoksun olduğu gerçeklik duygusunu edinebilmek için doğanın öğeleriyle kendi duyarlılığının algıladıklarını birlikte kullanır; böylece şiir onun için bir esenliğe ulaşma yolu olur."⁴

Evet, şiir bir esenliğe ulaşma yoludur Reverdy için. Bu düşüncenin gizli açık izlerini onun kendi sözlerinde de bulmak olanaklı. Sözgelimi, *Le Gant de Crin*'de

- 1 Orhan Veli, *Fransız Şiiri Antolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1963. (İlk Baskı, 1947).
- 2 Orhan Veli-Oktay Rifat-Melih Cevdet Anday, *Batıdan Şiirler*, 2. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1963.
- 3 Can Yücel, *Her Boydan*, 2. Baskı, İstanbul: Adam Yayınları, 1983 (İlk Baskı, 1957).
- 4 Andre Lagarde-Laurent Michard, *XXe Siècle*, Paris: Editions Bordas, Collection Littéraire, VI, 1969.

şöyle der: "Sanat özel bir gerçekliğe eğilim duyar; ona ulaşırsa, sonsuzluğa katılan gerçekle ve daha sonra da zamanla bütünleşir."⁵

Sonsuzluğu paylaştan gerçekle ve ilksiz sonsuz zamanla bütünleşmek! Bu, ölümsüzleşmektir, fizikötesi korkuların, kaygıların dinmesidir. "Bir gün"ü "sonsuzluktan kopmuş, parlak bir zaman damlası" olarak gören ve "bütün o duru damlaların zevkle birer birer içilmesi gerektiğini" öneren⁶ ozan, şiirle yazınla, kuşkusuz ki damlanın ötesinde kaynağın kendisine ulaşma yanılımasını yaşıyordu...

Şiir yöntemine gelince... "Işıklı yazan yazarlar vardır; kanla, lavla, ateşle, toprakla, çamurla, elmas tozuyla ve de nihayet mürekkeple, yalnızca mürekkeple yazan zavallılar." diyor *Le Livre de Mon Bord'un*⁷ bir yerinde. Onun kendisini mürekkeple yazıyor kabul ettiğini çıkarabiliriz söyleyiş biçiminden: yahn bir biçimde, gösterişten uzak, süssüz püssüz. Ancak çokluk mürekkeple yazmak ya da buna razı olmak; kanla, lavla, ateşle, toprakla, çamurla, elmas tozuyla yazmaya da engel sayılmamalı. Genellikle mürekkeple yazıyor görünse de, gerektiğinde kanla, lavla, ateşle, toprakla, çamurla, elmas tozuyla da yazmıştır o: kendisini kuşatan bütün bir yaşamı, kendisine kuşatan bütün bir yaşamdan devşirdikleri ve kendi potasında erittikleriyle...

Şimdi biraz da Türkçede Reverdy üzerinde duralım, ondan dilimize çevrilmiş şiirleri analım. Yukarıda, Türkçedeki ilk batı şiiri seçkilerinde Reverdy adına rastlanmıyor, demiştik. Ama sonra sonra bunun ortadan kalktığına, Reverdy'nin ülkemizde ucun ucun tanınmaya başlandığına tanık oluyoruz.

Üstünkörü bir taramayla, Pierre Reverdy'den daha önce çeşitli çevirmenlerce 22 şiirin çevrilmiş olduğunu görüyoruz. Bunlardan üçü, M. Akil Aksan'ın çevirip hazırlamış olduğu *Yeni Fransız Şiirenden Seçmeler*⁸ kitapçığında yer alıyor. Biri, başlıksız: Ozanın şiir görüşünü, poetikasını anlattığı kısa bir parça. Öteki ikisi, "Başbaşa" ve "Gece Geç Vakit". "Başbaşa" şiiri Ahmet Necdet'in hazırladığı *Çağdaş Fransız Şiiri*⁹ seçkisine de alınmış. Ahmet Necdet'in seçkisinde Abdullah Rıza Ergüven'in çevirdiği "Mucize" ve "Paris-Noel" başlıklı iki şiir daha yer almakta. Ergüven daha sonra bu iki çevirisini kendisinin hazırladığı *Fransız Şiiri*¹⁰ adlı seçkisine alır; ancak "Mucize" "Tansık" a dönüşür. Tahsin Saraç'ın çevirip hazırladığı *Çağdaş Fransız Şiiri Antolojisi'nde*¹¹ Reverdy'nin on şiiriyle karşılaşırız: "Giz", "Çift Dönüslü", "Dışarda", "Parmak Uçlarına Basarak", "Yürek Yüreğe", "Nasıl da Değişiyor Kişi", "Kantar", "Önümdeki Dünya", "Bekleyen", "Bay X". Bu şiirlerin ilk ikisi *Milliyet Sanat Dergisi'nin* eki olarak verilen *Ülke Ülke Çağdaş Dünya Şiiri'nde*¹² de yer alır. Aynı seçkide Abdullah Rıza Ergüven'in "Paris-Noel" çevirisi bir

5 Anan, André Lagarde - Laurent Michard, Agy.

6 Pierre Reverdy, *Le Livre de Mon Bord*, Paris: Mercure de France, 1948.

7 Pierre Reverdy, Agy.

8 M. Akil Aksan, *Yeni Fransız Şiirinden Seçmeler*, İstanbul: Fikir ve Sanat Yayınları, 1955.

9 Ahmet Necdet, *Çağdaş Fransız Şiiri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1959.

10 Abdullah Rıza Ergüven, *Fransız Şiiri: Başlangıcından Bugüne*, Ankara: Yaba Yayınları, 1985.

11 Tahsin Saraç, *Çağdaş Fransız Şiiri Antolojisi*, 2. Baskı, İstanbul, Cem Yayınevi, 1976 (İlk Baskı, 1963).

12 *Ülke Ülke Çağdaş Dünya Şiiri* (Fransız Şiiri bölümünü hazırlayan, Cemal Süreya).

daha yer alırken, iki de yeni çeviri görürüz: Adli Moran'ın çevirdiği "İnsan Nasıl Değişiyor" ve Cemal Süreya'nın çevirdiği "Yürek ki Paramparça". Bu son şiiri Adnan Benk daha sonra "Parçalanmış Yürek" başlığıyla bir kez daha çevirir ve yayımlar *Çağdaş Eleştiri*'de¹³. Pierre Reverdy'den yeni bir çeviri-şiir de *Türk Dili*'nin "Yazın Akımları Özel Sayısı"nda¹⁴ yer alır Özdemir İnce çevirisiyle: "Kuru İskele". Yenilerde yayımlanan *Dünya Şiiri Antolojisi*'nin ikinci cildinde¹⁵ Pierre Reverdy'den seçilen dört şiirin dördü de daha önce çevrilip yayımlanmış şiirlerdir: Tahsin Saraç'tan "Çift Dönüşlü" ve "Giz", Adli Moran'dan "İnsan Nasıl Değişiyor" Abdullah Rıza Ergüven'den "Paris-Noel". Ve en son, Pierre Reverdy'den bizim çevirmiş olduğumuz beş şiir *Broy'un*¹⁶ Mayıs 1987 tarihli sayısında yayımlandı: "Kulaktaki Ses", "Ayaklarının Ucunda", "Deniz Zamanı", "Nereye Gittiğini Bilmeden" "Tükenmiş Bir Adam". Bunlardan "Ayaklarının Ucunda"nın Tahsin Saraç'ın çevirdiği "Parmak Uçlarına Basarak" şiiriyle aynı şiir olduğunu bu yazıyı hazırlarken farkettilik. Böylece Reverdy'den farklı çevirmenlerce ikinci kez çevrilmiş şiir sayısı ikiye çıkmış oluyordu. Ve ilişkide yayımladığımız 31 çeviri-şiirle de Pierre Reverdy'den dilimize çevrilip yayımlanan şiir sayısı, iki tekrar dışında, 53'e yükseliyor.

Bu rakam küçük bir güldeste demek. Bakarsınız bir yerlerden bir yayıncı çıkmış, bu şiirleri bir kitapçıkta toplamış. Böylece anadilimiz güzelim Türkçemizde Pierre Reverdy'nin şiiri konusunda daha derli toplu düşünce yürütülecek bir duruma gelinmiş olur. Kim bilir bakarsınız: Her şey önce bir düştür, diyelim.

Ve son bir not. Okuyacağınız şiirler çokluk düzyazı-şiir (poeme en prose). Neden? denebilir. Türkçemizdeki Reverdy çevirmenlerinin tümü, bildiğimiz türde — ölçülü uyaklı, dizeli — şiirlere yönelmişler. Seçkiler, dergiler daha çok bu tür şiirlere yer veriyorlar diye belki. Oysa Reverdy, çağcıl şiirin kurucularından büyük ozan Charles Baudelaire'in (1821-1867) *Spleen de Paris*'yle¹⁷ en güzel örneklerini verdiği düzyazı-şiir türüne özel bir eğilim duyar. İlk kitabının adı bile kanıtlar bunu: *Poèmes en Prose: Düzyazı Şiirler*, 1915. Yine son kitabı *Main d'Oeuvre*'ün¹⁸ hiç de az sayılamayacak bir bölümü bu tür şiirlerden oluşur. İşte biz, bu son kitabın genellikle düzyazı-şiirlerden oluşmuş "Balle au Bond" (1928) başlıklı bölümünü çevirerek, Reverdy'yi bu yönüyle de gündeme getirmeye çalıştık. Ayrıca düzyazı-şiirlerin, Reverdy'nin kısaca çizdiğimiz ayrıksı imgesiyle daha bir örtüştüğünü düşündük. Son düşünce ve karar sizlerin olsun.

13 *Çağdaş Eleştiri*, Ekim 1982, Sayı 8.

14 *Türk Dili*, "Yazın Akımları Özel Sayısı", Ocak 1981, Sayı 349.

15 Atıf Behramoğlu - Özdemir İnce, *Dünya Şiiri Antolojisi*, 2, Ankara: Söylem Yayınları, 1986.

16 *Broy*, Mayıs 1987, Sayı 19.

17 Türkçesi: *Paris Sıkıntısı*, Çeviren Tahsin Yücel, 2. Baskı, İstanbul: Adam Yayınları, 1982 (İlk Baskı, 1961).

18 Pierre Reverdy, *Main-d'Oeuvre*, Paris: Mercure de France, 1949.